

## Reviews

### **PROCHÁZKA, Miroslav: Sociální pedagogika**

Praha : Grada, 2012. 203 s., ISBN 978-80-247-3470-5

Miroslav Procházka, vedúci Oddelenia pedagogiky na Katedre pedagogiky a psychológie Pedagogickej fakulty Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach publikoval vo vydavateľstve Grada pozoruhodnú prácu, ktorá neobyčajne prehľadne mapuje najnaliehavejšie problémy samotnej existencie sociálnej pedagogiky. V prvých troch kapitolách analyzuje historické korene jej vzniku, počínajúc názormi gréckych a rímskych mysliteľov, končiac súčasným poňatím sociálnej pedagogiky ako vedeckej disciplíny. Výstižné názvy jednotlivých kapitol hovoria o myšlienkach, myslení a názoroch – antiky, stredoveku a raného novoveku, čím sa autor vyhol chybám, ktorých sa dopúšťajú mnohí autori v snahe datovať vznik niektorej z pedagogických disciplín do najranejšieho obdobia európskej civilizácie. Tu niet autorovi čo vytknúť, jeho cieľom v uvedených kapitolách nie je odkrývať nové poznatky a súvislosti, skôr konštatovať istú kontinuitu a súčasný stav vedenia. Možno by stála za úvahu zmienka o interdisciplinarite historických koreňov sociálnej pedagogiky, osobitne jej prieniku so sociálnou prácou. Tak napr. riešenie otázok chudoby v diele Juana Lusise Viveseho, španielskeho humanistu, je pokladané za priekopnícke dielo empirickej psychológie (Casini, L. *Juan Luis Vives and Early Modern Psychology: A Critical Reappraisal*, in P. J. J. M. Bakker et al., *Psychology and the Other Disciplines: A Case of Cross-Disciplinary Interaction (1250 – 1750)*, Leiden: Brill, 2012, s. 81-105), ale aj sociálnej práce (Di Liscia, D. A., *Kalkulierte Ethik: Vives und die 'Zerstörer' der Moralphilosophie (Le Maistre, Cranston und Almain)* in S. Ebbesmeyer and E. Kessler (eds.) *Ethik – Wissenschaft oder Lebenskunst? Modelle der Normenbegründung von der Antike bis zur Frühen Neuzeit / Ethics – Science or Art of Living? Models of Moral Philosophy from Antiquity to the Early Modern Era*. Berlin: LIT Verlag, 2007, s. 75-105). J. L. Vivese pokladal sociálne problémy, akými sú chudoba a vojny, za výsledok emocionálnych porúch. Veľký význam prikladal vzdelávaniu dievčat.

V ďalších troch kapitolách sa autor venuje meritórnym otázkam sociálnej pedagogiky. Zásadný impulz pre emancipáciu sociálnej pedagogiky ako samostatného vedného odboru je podľa Procházku vznik sociológie. Boli to spojitosť človeka a spoločenského prostredia, a túžba nachádzať vedecky zdôvodnené zákonitosti spoločenských vzťahov, ktoré viedli nielen ku vzniku sociológie, ale aj ku vzniku početných interdisciplinárnych vzťahov, ktoré postihujú podľa autora varianty vzťahov medzi spoločnosťou, výchovou a jedincom. Tak vznikajú dva prúdy: prakticky orientovaná sociálna pedago-

gika a teoretický prúd sociálnej pedagogiky. Oba prúdy slúžia v publikácii iba pre informáciu čitateľa, autor sa nevenuje ich analýze, zmieňuje sa iba o najvýznamnejších dielach v oboch prúdoch, hoci by bolo iste zaujímavé zmieniť sa o kritériách, ako postupoval autor pri ich výbere. I tak však možno konštatovať, že autor poskytol veľmi kvalifikovaný prehľad, ktorý v komprimovanej podobe poslúži ako dobrá orientácia v histórii sociálnej pedagogiky až po súčasnosť.

Vhľad do súčasnosti sociálnej pedagogiky začína autor vymedzením sociálnej pedagogiky. Táto neľahká úloha, na ktorú sa podujal na relatívne malom mieste, musela nevyhnutne vyústiť do konštatovania, citujúc Blahoslava Krausa, podľa ktorého pohľad na súčasnú sociálnu pedagogiku „není jednoznačne a uspokojivě dodnes vyřešen“. Autor k tomu ešte dodáva, že dokonca „...ani v zemích, kde má značnou tradici a kontinuita vývoje nebyla nijak porušená“. (Kraus, B., Poláčková, V. et al. 2001. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, s. 61) Škoda, že autor nevychádza z početných najnovších diel B. Krausa, najmä *Základov sociální pedagogiky* (Praha: Portál, 2008), alebo zo staršieho diela *Sociální aspekty výchovy* (Hradec Králové: Gaudeamus, 1999).

Autor venuje pozornosť pohľadu na sociálnu pedagogiku očami autorov, ktorých uvádza aj Z. Bakošová (*Sociální pedagogika ako životná pomoc*, Bratislava: FF UK 2008). Zdôrazňuje najmä sociálnu dimenziu, o ktorej píše, čím je podľa Krausa daná. Čitateľ by však privítal vysvetlenie, čo rozumie autor pod samotným termínom „sociálna dimenzia“. Dimenzia, čiže rozmer, celkom prirodzene implikuje predstavu merania. Je to jedna z hodnôt, ktorou sa udáva *miera* niečoho na ploche alebo v priestore. Rozmer je jedna zo základných vlastností priestoru. Autor však rozumie dimenziu zrejme skôr ako zaužívané podobenstvo, keďže o žiadne meranie nejde, ani o ukazovatele a ich operacionalizáciu. Z charakteristiky „dimenzie“ by celkom logicky plynula i tzv. pedagogická dimenzia, ktorú Procházka výstižne charakterizuje odkazom na B. Krausa (2001), v súčasnosti najvýznamnejšieho autora v oblasti sociálnej pedagogiky, ktorého dobre poznajú i čitatelia na Slovensku.

S otázkou vymedzenia sociálnej pedagogiky sa Procházka vysporiadal odkazom na významných autorov. V odkazoch na literatúru čitateľ však nenájde M. Hradečnú (1998), na ktorú sa autor odvoláva. Možno preto, lebo je spoluautorkou knihy *Od života brát – životu dávat: výchova k socialistickému způsobu života* (Praha: SPN 1986) spolu s Dagmar Kodýtkovou, známou autorkou svetonázorovej výchovy z r. 1958 a 1979. Okrem názorov na Průchu, Walterovú, Bakošovú, Krausa a Hřebíčka sa Procházka vzdal možnosti kritického stanoviska k citovaným autorom, čo by rozhodne bolo doplnilo a zhodnotilo recenzovanú publikáciu. Po časti, venujúcej sa historickému pohľadu, sa autor sústreďuje na súčasné vymedzenie predmetu sociálnej

pedagogiky. Tento postup je treba náležite oceniť, lebo práve takto sa autorovi podarilo zdokumentovať kontinuitu vo vývoji sociálnej pedagogiky, ktorá sa vyvíja ako nová a súčasne aj syntetizujúca vedná disciplína, ktorá má najbližšie k vednému odboru pedagogika, ale ktorá už nie je čiastkovou, príp. „odvetvovou“ disciplínou všeobecnej pedagogiky. Tomuto stavu nezodpovedá súčasný stav „legislatívy vedy“, ktorá sa vždy oneskoruje, nestíhajúc vývojovú akceleráciu vo vede a výskume. Práve preto by si zaslúžila problematika súčasného vymedzenia predmetu sociálnej pedagogiky väčší priestor v publikácii.

Veľkú pozornosť venuje autor otázkam profesie sociálneho pedagóga. V porovnaní s ostatnými kapitolami je tento rozsah zrejme motivovaný profesiou autora ako vysokoškolského učiteľa. Tu by bola aktuálna komparácia učiteľa s profesiou sociálneho pedagóga.

V ďalších častiach sa v publikácii stretávame s významnými témami sociálnej pedagogiky. V kapitole o procese socializácie nemožno súhlasiť s autorovým členením socializácie na 3 etapy. Autor správne uvádza, že proces socializácie prebieha po celý život. Ten ale začína narodením, a nie identifikáciou s matkou, ako sa v publikácii uvádza (s. 91). Problematické je i citovanie „z pera J. Pelikána“ (s. 95). Výchova ako „proces zámerného a cieľvedomého pôsobení na vychovávaného...“ by znamenala iba intencionálnu výchovu a týkala by sa iba „vychovávaného“. Môže výchova pôsobiť aj na niekoho, kto nie je „vychovávaný“? Alebo v takom prípade je už vhodnejšie používať pojem riadenej socializácie? Nehrozia tu emergentné procesy, o ktorých sa autor nezmieňuje? Kapitola 4.2.2 *Výchova v kontextu sociálnej pedagogiky* vyvoláva množstvo otázok. Pokiaľ to bolo autorovým cieľom, tak sa mu takýto cieľ podarilo naplniť.

V súčasnej pedagogike sme svedkami zanedbávania problematiky rodiny a rodinnej výchovy. Prochádzka nastoľuje otázku rodiny ako rovnocennú s ostatnými otázkami pedagogiky, čo treba iba privítať ako prekonávanie mainstreamu, hlavného prúdu súčasnej školskej pedagogiky. Tu by bolo na mieste spýtať sa, či sa stáva rodina a rodinná výchova monopolom sociálnej pedagogiky (v rámci vznikajúcej nepísanej deľby práce so všeobecnou a najmä školskou pedagogikou), alebo sa hlási sociálna pedagogika k rodine „iba“ ako prostrediu, v ktorom človek vyrastá, k rodine ako socializačnému činiteľu, ako na to poukázal svojho času medzi prvými už Anton Jurovský (*Duševný život v spoločenských podmienkach*. Bratislava: Osveta 1963, 1965).

Veľkú pozornosť venuje autor prostrediu inštitucionalizovanej výchovy – škole (vo vzťahu k sociálnej pedagogike). Problematika vzťahu výchovy a vzdelávania a ich integrácie v školskej pedagogike zostáva na okraji pozornosti sociálnej pedagogiky. Škola je z pohľadu sociálnej pedagogiky (predovšetkým) socializačné prostredie, výchovné a preventívne prostredie. Otázky vzdelávania a nadobúdania vzdelanosti zostávajú mimo

pozornosti autora. Venuje sa sociálnopatologickým javom i samotnej, neraz spochybňovanej, sociálnej patológii, sociálnym deviáciám a pojmu normality. Uvedené pojmy vzťahuje predovšetkým k školskému prostrediu, čo je značnou redukciou najmä v prípade konzumácie drog a závislosti na návykových látkach, počítačových hrách, internete a televízii.

Keď predstavujeme Procházkovu publikáciu, nemožno obísť záškoláctvo a šikanu v školskom prostredí i vandalizmus, ktoré sa bezprostredne týkajú samotného prostredia školy. Ich charakteristiky sú výstižné, tu niet čo autorovi vyčítať, hádam len to, že neupozorňuje na otvorené otázky a problémy ich empirického skúmania.

Do siestej kapitoly, týkajúcej sa školy a sociálnej pedagogiky, zaradil autor aj otázky týraného, zanedbávaného a zneužívaného dieťaťa, napriek tomu, že sa tieto nežiaduce javy nedejú v škole. Takýto postup možno pokladať za oprávnený, lebo je to práve najčastejšie škola, v ktorej dochádza k identifikácii uvedených javov, hoci sa odohrávajú prevažne v rodine. Miestami môže čitateľ nadobudnúť dojem, že ani tak nejde o sociálnu pedagogiku, ale skôr o javy, ktoré sú predmetom analýzy iných vedných disciplín, ako kriminológie, viktimológie, vznikajúcej preventológie, sociálnej pedagogiky a samozrejme sociálnej patológie. Autor zachraňuje situáciu tým, že ponúka čitateľovi aplikáciu týchto disciplín v podobe preventívnych programov škôl. Tu sa už stretávame aj so vzdelávaním a spoluprácou sociálneho pedagóga v rámci osobitných programov, školskej legislatívy a spolupráce s rodičmi detí. I tu sa potvrdzuje mainstream v súčasnej českej a slovenskej pedagogike – redukcia na školskú pedagogiku, akoby ostatné oblasti pozornosti pedagogiky (rodinnej výchovy, voľného času, zdravotnej pedagogiky, predškolskej výchovy, vysokoškolskej pedagogiky a i.) tvorili iba komplement alebo pedagogické disciplíny druhej kategórie. Prirodzene, nie je v silách autora túto situáciu meniť, ale možno pokladať za škodu, že svoju fundovanú publikáciu k tejto príležitosti nevyužil.

Rozsah problematiky, reflektovanej v publikácii *Sociální pedagogika*, je skutočne široký. Autor podal fundovaný výklad súčasného stavu vedného odboru, ktorého predmet stále nie je presne a uspokojivo vyriešený. O to zásluhnejší je prehľad, ktorý čitateľ získava prostredníctvom recenzovanej monografie. Autor v monografii preukázal svoju profesionálnu kompetenciu, ktorá spočíva na dôkladnej znalosti problematiky. Štúdium monografie poslúži tak odbornej, ako i laickej verejnosti, predstaviteľom iných vedných disciplín sprostredkuje vhlád do sociálnej pedagogiky ako vedného odboru, ktorý stále hľadá svoju tvár v systéme vied o výchove a vzdelávaní. Publikácia je nesporne obohatením ako východisko pre štúdium ďalších disciplín, ktoré sa nezaobídu bez poznatkov hraničných a príbuzných sociálnych vied. Práca je písaná zrozumiteľným a pútavým štýlom. Po publikácii iste siahnu i študenti

učiteľstva a poslúži i ako vhodný text na úrovni stredoškolského odborného vzdelávania. Cieľom publikácie nie je otvárať a riešiť zložité problémy, založené predovšetkým na interdisciplinarite sociálnej pedagogiky, ale podať o nej zasvätený prehľad. To sa autorovi rozhodne podarilo.

Peter Ondrejko  
Centrum výzkumu, Fakulta humanitních studií  
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně  
Česká republika